

ace

SCIENCE
FICTION
CLASSIC

A-4

75¢

J.R.R. TOLKIEN

WINNER of the INTERNATIONAL FANTASY AWARD

The Fellowship of the Ring

"Superb—one of the major achievements of epic
imagination in our lifetimes, and your life is
the poorer if you have failed to read it."

—ANTHONY BOUCHER

Complete & Unabridged



Hr. Nederhøjs havemand redder verden

J.R.R. Tolkien

RINGENES HERRE

THE LORD OF THE RINGS 1-3, 1954-55

Oversat til 69 sprog

Handlingen i *Ringenes Herre* er ofte blevet sammenfattet som jagten på den magiske ring, der samler al magt i verden. Med magten som emne og hovedtema forbinder Tolkien sin trilogi med det krigshærgede århundrede, han selv voksede op i. Skønt Tolkien-entusiaster ikke har ment, at der skulle ledes efter paralleller til den virkelige verden, kan værket læses som en illustration af den engelske Lord Actons berømte ”lov”:

”Al magt korrumpere, og total magt korrumpere totalt.”

Tolkiens fortælling beskriver en verden i krig gennem mange tusinde år, og det er svært at afgrænse *Ringenes Herre* fra forfatterens andre værker *Hobbitten* og *Silmarillion*, der udkom henholdsvis i 1937 og 1977. Hele dette totalværk på flere tusinde sider er af mange fans blevet læst som én stor fabel og udgør et af 1900-tallets største litteratur- og mediefænomener. Karakteristisk for opbygningen af hele det fortælle-mæssige storkontinent er de mange gentagelser, der synes at aftegne sig i geometriske parallelstrukturer. *Ringenes Herre* overlejrer og danner rammen

for forgængerer *Hobbitten*, idet trilogien indledningsvist beskriver kontinentet Midgårds historie og derefter fortæller om de tre aldre fra tiden før til tiden efter Bilbo og Frodo Sækkers lange liv. Derudover skitseres det til slut kort, hvad der sker i den fjerde alder. Og det efterladte værk *Silmarillion* er igen en overvejring af forgængerer *Ringenes Herre*. Her gribes der endnu længere tilbage til verden Eäs skabelse, før Midgård blev til og før begivenhederne i *Hobbitten* og *Ringenes Herre*.

Trilogien er blevet opfattet som et religiøst kogsammen af *Mormons Bog*, buddhistisk filosofi, kristen og hedensk mytologi og er blevet kritiseret for på den ene side at være fascistisk udemokratisk og på den anden side at gøde økologismen og den antiautoritære pacifistiske modkultur. Ved den hidtil største enkeltundersøgelse af læsevaner, The Big Read, der blev foretaget af det britiske statsfjernsyn BBC 1 i 2003, deltog 750.000 personer. Her blev *Ringenes Herre* kåret som den mest populære bog i Storbritannien.

FANTASY ELLER NONSENS

Fortællecyclussen var en succes allerede fra begyndelsen. Populariteten er dog kommet i flere, større og stadig mere internationale og multimediale bølger siden den første udgivelse. Allerede fra trilogien udkom første gang som hardback i 1954 i Storbritannien, solgte den gennemsnitligt 20.000 eksemplarer om året, indtil den fra midten af 1960'erne fik et endnu større gennembrud i USA. Skønt forfatteren Edmund Wilson i sin anmeldelse i 1956 i den engelske avis *The Nation* med overskriften: "Åh, disse forfærdelige orker" undsagde trilogien ved at opfatte den som et prætentivt eventyr for børn, og andre anmeldere hånlige fandt ligheder mellem værket og de engelske børnebøger *Peter Plys* og *Vinden i piletræerne*, blev den også set som en storslået myte og et humoristisk heltekvad, mens andre igen mente, at værket manglede stil og fantasi. På trods af at den blev erklæret uegnet for voksne, blev serien dog opført som hørespil i BBC's radio i 1955, og samme år udkom de første amerikanske bogudgaver.

De første læsere af *Ringenes Herre* var imidlertid The Inklings, som var en kreds af universitetslærere og forfattere, som hver torsdag aften mødtes og læste op for hinanden af de skønlitterære tekster, mange af dem skrev på fra 1930 til 1950. Gruppen lod sig inspirere af blandt andre den østrigske reformpædagog, Goethe-ekspert og arkitekt Rudolf Steiners antroposofiske lære om tro og kærlighed som udmøntet i en særlig livsform. Inderkredsen var de fire forfattere J.R.R. Tolkien, C.S. Lewis, Owen Barfield og Charles Williams, og andre kom til og fra. Lewis, hvis fortællinger om *Narnia* senere blev kendt over hele verden, skrev i sin bog *The Four Loves* om de fire former for kærlighed, som menneskelivet indeholder: *agape* (næstekærlighed), *eros* (liden-skab), *filia* (venskab) og *storge* (hengivenhed):

”I et perfekt venskab ... føler hvert medlem i en kreds i sit inderste, at han er ydmyg i forhold til de andre ... og at enhver får alt det bedste, klogeste eller mest morsomme frem i alle de andre.”

Dette praktiseres i *Ringenes Herre*, der beskriver Tolkiens tro på fællesskabets dyder – at det kun er i bestræbelsen på at nå et fælles mål sammen med andre, at åndelig vækst er mulig. Lewis og Tolkien inspirerede hinanden, og Lewis’ hjem The Inklings gav Tolkien ideen til beskrivelsen af Bilbos hjem Sækkyd i Herredet.

Horrorlitteraturen havde udviklet sig fra den gotiske roman op gennem 1800-tallet og havde fået forgreninger til fantasy. På grund af dens indhold af trolde, nisser, hekse og uvirkelige verdener blev fantasy ikke taget alvorligt som voksenlitteratur, men blev betragtet som børnelitteratur på linje med for eksempel Lewis Carrolls *Alice i Eventyrland* fra 1865, der også først mange år efter blev anerkendt som et litterært kunstværk, der også henvendte sig til et voksent publikum. Fra 1920’erne kom der flere fantasy-fortællinger og nye typer litteratur i amerikanske pulpmagasiner for fantasy som *Weird Tales* og *Amazing Stories*.

Det var læserne af science fiction, som var de første uden for Tolkiens bekendtskabskreds til for alvor at tage værket til sig, og ved den 15. Internationale Science Fiction Kongres i London blev trilogien i 1957 hædret med den internationale Fantasy Award. Tolkien var selv forundret over at modtage denne pris, eftersom

han som universitetslærer i oldislandsk, oldwalisisk og angelsaksisk jo var uddannet til at skrive lærde arbejder, men som han tilføjede: ”*Ringenes Herre* er jo også en lærd tekst.”

At fantasy som ny genre også blev omfavnet af science fiction-kulturen, skyldtes de to genrers fælles interesser: Begge beskriver magiske og overnaturlige verdener. For førstnævntes vedkommende gælder det en fortid, der aldrig har været, og for sidstnævnte en fremtid. Fantasy var en ny genre, der mest udførligt er blevet defineret af litteraturforskerne Rosemary Jackson og Tzvetan Todorov i 1970’erne og 1980’erne. Der er dog stor uenighed om beskrivelsen af genren og Jacksons og Todorovs adskillelse mellem *fantasy* og *det fantastiske*. Ifølge de to forskere er det fantastiske en mere raffineret ubestemmelig form for litteratur, der afgrænser forfatterne fra fantasy-skribenterne, hvis værker er kendetegnet ved, at der i modsætning til den fantastiske litteratur ikke er tvivl om, at den fiktive verden er urealistisk.

Wilsons anmeldelse af *Ringenes Herre* var med til at afskrive fantasy-genren som harmløs ungdoms- og børnelitteratur blandt litterater og kritikere. Genren har sit udspring i blandt andet Homers *Odyseen*, som også meget modernistisk litteratur af for eksempel James Joyce og T.S. Eliot har. Men Tolkiens ødemarker var for de toneangivende kritikere ikke så smukke som Eliots. Derfor gik der mange årtier, før den uofficielle dødsdom med udelukkelsen af *Ringenes Herre* fra det finlitterære kredsløb blev omstødt. Først langsomt er litteraturteoretikere ved at bevæge sig ind på et område, der har været forbeholdt fangrupper i form af Tolkien-selskaber og andre lignende fora.

At fantasy i så lang tid fik dårlig litterær presse, skyldes nok netop kritikernes manglende litteraturhistoriske hukommelse. Tolkien var inspireret af de nordiske sagaer, kvad og legender, hvis særlige stil han importerede til fantasy-genren. De oldnordiske fortællinger er fulde af genkommende *topoi* – det vil sige velkendte temaer og handlingsfigurer som hamskiftet og kontakten med en alternativ verden, der ofte kommer i stand i kraft af transformationer, der igen er kendt fra antikkens *Metamorfoser*, som også er titlen på Ovids store værk. Da Sigurd Fafnersbane dræber dragen Fafner i den islandske *Vølsungesaga*, får han mulighed for at høre fuglene tale, og denne *topos* går igen i romanen *Kaf-*

ka på stranden af Haruki Murakami, som også ofte kritiseres for "overdrevne" og utroværdige handlingsgange. Hos Murakami har kattedektiven Nakata som barn fået en lussing af sin lærerinde, der lammede ham og gjorde ham bevidstløs i flere dage. Da han vågner igen, har han fået evnen til at tale med katte. Men både Tolkien og Murakami peger tilbage på *Vølsungesagaen*, der igen har ligheder med *Nibelungenkvadet* fra 1200-tallet om Siegfried og Brynhilde, der inspirerede komponisten Richard Wagner.

Blandt Tolkiens vigtigste forskningsmæssige bedrifter var en forelæsning i 1926 om *Beowulf*, hvor han betonedede digterens rolle frem for de historiske begivenheder. Denne indsigt gjorde, at Tolkien selv fik så meget overblik, at han kunne skrive et kæmpeværk om ringen, der både gør sin bærer fantastisk usynlig og samtidig tynger denne bærer i knæ.

En af tilhørerne til Tolkiens forelæsninger var en anden yngre engelsk forfatter, W.H. Auden, som allerede i 1926 havde hørt Tolkien recitere *Beowulf* i Oxford. Det lød så spændende, at Auden besluttede sig for at følge faget og blev stor fan af Tolkien. Han var den, der stædigt og offentligt fastholdt, at *Ringenes Herre* ikke var en eskapistisk børnebog. Auden skrev i en anmeldelse af trilogien i *The New York Times* i 1956, at skønt Tolkiens univers ikke var realistisk, så var det en verden, der repræsenterede vores egen virkelighed. Auden mente, at Tolkiens følsomhed var meget voksen, især når det drejede sig om teologi:

"Ringenes herre søger at forene to uforenelige idéer, vi har om Gud. På den ene side forestiller vi os en kærlighedsgud, som skaber frie væsener, der kan afvise hans kærlighed, og på den anden side forestiller vi os en Gud med absolut magt, som ingen kan stå imod ... Det er en historie om, hvordan vi mister vores frihed, når vi får magt ... Hr. Tolkien er ikke så stor en forfatter som Milton, men lige på dette punkt er det lykkedes ham at skabe det, Milton ikke kunne."

I 1964 grundlagde en 17-årig collegeelev i Brooklyn, David Plotz, The Tolkien Society of America, der var det første forum for Tolkien i USA. Han inviterede Auden til at tale ved et af de første møder i selskabet, der blev holdt hjemme hos Plotz. Hermed blev den akademiske interesse for Tolkien langsomt vakt, og den spredte sig til universitetsungdommen.

HR. NEDERHØJ OG SAM GAMMEGOD

Tolkien forskede i sprog og skabte sine egne, før han fandt på fortællingen om ringen. Af de mange forskellige kunstsprog som for eksempel dværgenes, enternes og orkernes sprog var det kun elversprogene quenya og sindarin, der blev udviklet så meget, at han kunne skrive digte på dem og bruge dem i fortællingen som blandt andet i elverdronningen Galadriels elegi til Frodo. Det var elversprogene, der havde Tolkiens særlige interesse og var en blanding af hans yndlingssprog finsk og walisisk. Elverfolket består af skabende kunstnere. De er udødelige og kan opfatte ting, der ligger uden for menneskers sanser. Deres sprog skulle i klang og dybde afspejle disse egenskaber, og på den måde udgør sproget og stemningen en vigtig del af handlingen, mens det er hobbitterne Frodo og Sam, der driver den frem.

Første del indledes med en "etnografisk" skildring af Herredets indbyggere – et muntert og venligt folk med en gennemsnitshøjde på godt en meter. De går barfodede rundt og holder af champignoner og seks daglige måltider. Sammen med et kort over kontinentet og efterfølgende tidstavler gør forfatteren det hele så levende, at læseren meget let træder ind i Midgård, der både rummer usandsynlige fantasifulde væsner og hobbitter med velkendt menneskepsykologi. Ganske kort gengives forhistorien om hobbitten Bilbo Sækker fra familiesædet Sækkedyb i byen Hobbित्रup i Herredet i Midgård – et kontinent på størrelse med Europa. Bilbos historie starter mod slutningen af den over tre tusind år lange historie om Midgård og danner optakt til hændelserne, som beskrives gennem de i alt fire bøger om Bilbo og hans nevø Frodo Sækker.

I *Hobbitten* opsøges den 50-årige hobbit Bilbo i Herredet i den tredje tidsalders år 2949 af den gode og magtfulde troldmand Gandalf den Grå. De har ikke truffet hinanden før, men Bilbo har hørt om Gandalf, og Gandalf fortæller, at han leder efter en, der har lyst til at tage ud på et eventyr. Det er svært at finde interesserede, siger han. Bilbo giver ham ret: "Vi er almindelige fredelige folk, og vi har ikke brug for eventyr, det er sådan noget kedeligt, forstyrrende, ubehageligt noget! Så kommer man for sent til middag." Dette udsagn rammer så at sige hele trilogien ind og kan bruges som en slags motto for værket, for det er netop

hobbitterne, der på trods af deres mangel på eventyrlyst viser sig som de sande helte, der langt overgår både elvere, dværge og alle uhyrerne, troldmændene og troldkvinderne. Gandalf insisterer på, at Bilbo er hobbitten, der skal drage ud på et togt med et hold på tretten dværgesoldater, som skal generobre dværgenes land, der er blevet overtaget af onde mørke kræfter, deriblandt dragen Smaug.

Togtet går helt konkret ud på at drage til Det Ensomme Bjerg og der stjæle en særlig ædelsten med magiske tryllekræfter tilbage til dværgene. Modvilligt drager Bilbo afsted, og på den farefulde færd byttes der tit roller, således at dværgene nogle gange må redde Bilbo fra farer, mens det andre gange er omvendt. Det er dog altid Gandalf, der er med til at fordrive de onde kræfter. Undervejs i dette togt finder Bilbo en lille guldring. Den viser sig at tilhøre grottemonstret Gollum, som truer Bilbo med at dræbe ham, hvis ikke han får ringen. Men Bilbo tager ringen på og bliver usynlig, så han kan slippe afsted fra Gollum.

50 år efter Bilbo drager Frodo på et nyt togt. Nu skal han tilintetgøre den ring, Bilbo fandt i grotten, og som har vist sig at være





Kampen mod magtens våben og andre destruktive kræfter sker med alle midler. To år efter *Ringenes Herre* blev udgivet som paperback i USA, brugte demonstranter nelliker som våben foran USA's forsvarsministerium, Pentagon, i Bernie Bostons berømte foto fra 1967.

Midgårds farligste genstand. Ringen er den mægtigste af ialt 20 kraftfulde ringe, der blev smedet i den anden tidsalders år 1500 og fordelt blandt de mægtigste nationer i den anden alder. Af dem smedede elversmedene tre, som de gemte, mens den onde fyrste af Mordor og største magtfaktor i Midgård, Sauron, smedede den ødelæggende hersker-ring. Inskriptionen i den gyldne hersker-ring, der kun kommer frem ved opvarmning, er som en sjælden-

Slaget på Pelennor-sletten i *Kongen vender tilbage*. Tegning fra Forums udgave fra 1977 udført af en af de få illustratører, Tolkien anerkendte: Ingahild Grathmer alias Margrethe Alexandrine Þórhildur Ingrid – Dronning Margrethe 2.

hed i trilogien skrevet på dværgenes ”sorte” sprog og betyder oversat:

”Én ring er over dem alle
Én ring kan finde dem alle
Én ring kan bringe dem alle
og i mørket lænke dem alle.”

Den såkaldte Ringkrig blev udløst som følge af, at de forskellige fyrster sloges om denne ring. Den bærer Saurons ondskab, og skønt den giver storslået magt, som blandt andet evnen til at være usynlig, er den også med til at fordærve sin bærer og gøre ham til en del af Sauron selv. Det er derfor, at selv den kloge Gandalf, elverkongen Elrond og den vise Galadriel ikke vil have ringen i deres varetægt. Hobbitterne anses derimod som egnede til at kunne bære ringen, fordi de er ydmyge, rene af sind og hjerte og ikke heroisk overmodige. Af hobbitterne er det overraskende nok ikke den socialt højere stillede Frodo, men i sidste ende hans videbegærlige gartner Sam Gammegod, der har det psykologiske format, der er nødvendigt for, at Midgård ikke bliver udslettet. Lykkes deres mission, er det til gengæld Saurons rige, der falder.

Det bliver besluttet, at Frodo og otte andre skal tage afsted til Dommedagsbjerget og der tilintetgøre ringen. De fire hobbitter skal drage ud med ringen ledsaget af repræsentanter for alle de frie væsner i Midgård. Dette nye broderskab skal blandt andet med elvermanden Legolas og kongesønnen Aragorn hamle op med de onde ryttere og andre kræfter, der modarbejder ringens ødelæggelse. Det er ikke elvermanden eller kongesønnen, der er togtets leder og egentlige kurer, men de små hobbitter, der hverken er mægtige eller modige i traditionel forstand. Dermed problematiserer teksten begrebet storhed, heltedåd og en hovedpersons afhængighed af andre for at skabe en fortælling. For undervejs i handlingen er det Frodos jævne havemand Sam, der i kraft af sin videbegærlighed og kærlighed til Frodo samt projektets betydning ”vokser” og i virkeligheden bliver den helt, der rent praktisk får tvunget Frodo til at aflevere ringen til ildtungerne i Dommedagsbjerget.

Den lille styrke kommer til lande og steder, som de kun har

hørt og drømt om, og som de både drages af og frygter. De gør ophold i byen Bri, hvor Frodo må bruge sit dæknavn, Hr. Nederhøj, for ikke at blive opdaget, og de hviler ud i fredelige og fortryllende Kløvedal med de smukke lavelvere, der er dødelige, men dog i besiddelse af magiske overmenneskelige kræfter.

"RINGENES HERRE" SOM "GESAMTKUNSTWERK": DEN SUBLIME OVERSKRIDELSE AF GRÆNSEN MELLEM KUNST OG VIRKELIGHED

Ringenes Herre er ikke den første ringfabel. Ud over at have oversat heltekvadet *Beowulf*, der handler om den nordiske kriger, der besejrer uhyret Grendel og sætter en stopper for dets terrorisering af kongsgården i Lejre, samt at lade sig inspirere af islandske sagaer, nordisk mytologi og runeskrifter, var Tolkien også påvirket af den tyske komponist Richard Wagners opera *Nibelungens Ring*, der blev skrevet i årene 1848-1876. Også Wagner var optaget af den oldnordiske sagnhistorie. Komponisten havde store ideer om det såkaldte *gesamtkunstwerk*. Et ord, der første gang blev brugt af den tyske filosof Karl Friedrich Trahndorf i 1827 om fusionen af kunstarter. Dette var en videreførelse af tanker fra klassikken i den græske oldtid og den tidlige tyske romantik. I essayet "Art and Revolution" fra 1849 beskrev Wagner dramaet som den højeste kunstart, fordi den forenede alle kunstarter.

I den græske tragedie blev der skabt en forbindelse mellem samfundet og det enkelte individ og mellem krop og sjæl. Den athenske stats undergang markerede også opløsningen af den græske tragedie som betydningsfuld kunstart. På Wagners tid var al national solidaritet ifølge komponisten blevet splittet ad i små egoistiske enheder, der afskar de adskilte kunstarter fra det stolte og himmelstræbende træ, som Wagner sammenlignede det tidlige drama med. For ham havde dramaets opløsningsproces stået på i 2.000 år og skabt en længsel efter det perfekte kunstværk. Denne idé dyrkede også de tidlige tyske romantikere Friedrich Schlegel og Friedrich Schelling, der søgte at genforene alle poesiens adskilte dele, så den kunne komme i berøring med filosofien

og talekunsten i en ”progressiv universalpoesi”. Romanen var for forfatteren Schlegel en sådan sammensmeltning af det episke, det lyriske og det dramatiske, mens Schelling så gudstjenesten som det ideelle drama i det offentlige liv og som den eneste form for fællesskab. Både romantikerne og Wagner forsøgte på denne måde at transformere det isolerede kunstneriske individ via en kollektiv metafysisk erfaring. Fremtidens menneskelige kunst blev opfattet som en forening af dans, toner og poesi, et *gesamtkunstwerk*, der overskrider grænserne mellem kunsten og verden og mellem udøvere og publikum.

Ved som Wagner at opfinde et momumentalt parallelunivers skabte Tolkien sin egen romanvirkelighed med figurer, stamtræer, historisk udvikling, topografi og navne. Med opfindelsen af de forskellige sprog blev sagaen om ringen en så gennemført verden, at bare lyden af navnene flyttede læseren hen et sted, hvor meget synes bedre, fordi det med kæmper, orker og uhyrer ligner en gammeldags eventyrverden fra før Disney og uden moderne teknologi og storindustri. Det er derfor heller ikke så underligt, at Tolkien ikke var begejstret for at få sine værker illustreret. I et essay fra 1947 skrev han, at han mente, at den afgørende forskel mellem litteratur og kunstarter, der præsenteres visuelt, er, at litteraturen skabes fra menneskesind til menneskesind og på den måde er mere genererende – ”på én gang mere universel og særlig”.

Sam er med sin følsomhed på samme måde som Johanna Spyris Heidi modtagelig over for de fantastiske verdener, de rejsende støder på. Efter hele togtet har været nødsaget til at drage igennem det overjordisk smukke landskab i skovriget Lorien med bind for øjnene og endelig får lov at se landskabet, udbryder Sam: ”Jeg havde nu troet, at elverfolk var mere sådan måne og stjerner, men dette her er da mere elveragtigt end noget andet, jeg har hørt tale om. Jeg har det, lige som om jeg var inde i en sang.”

Den skønhed, som Sam får at se på sin rejse, er så eventyrlig, at det er som at bo i et digt, hvad Sam jo som romanfigur i sagens natur allerede gør, og på denne måde rækker han ud af fiktionen og taler direkte til læseren, der jo også lige nu ”er flyttet ind” i romanen. Således udtalte en amerikansk studine til *The New Yorker*, 15. januar 1966:

”Jeg boede hele sidste år i *Ringenes Herre*. Det var min verden. Jeg skrev mine noter på elversprog. Selv nu skriver jeg kruseduller på elversprog. Det er min måde at udtrykke mig på.”

Med en dansk dagbladsanmelders ord var Tolkien ”selv en troldmand, forklædt som Oxford-professor”. Inspireret af værket opstod den tanke, at der er en større og mere betydningsfuld verden end den, vi lever i til hverdag. Og frem for den banale og ligefremme antagelse, at professor Tolkien blot havde leget troldmand, mens han skrev værket, giver anmeldelsens formulering udtryk for, at *Ringenes Herre* overlejrer virkeligheden. Netop dette konstante brud på illusionen om romanen som ren fiktion er et af tekstens kendetegn og er med til at gøre den til total litteratur – en slags *gesamtkunstwerk*, der i sig forener flere kunstarter og flere læsemåder.

RINGENS FORBANDELSE

Sam Gammegod er den kvikke havemand, der lytter under det åbne vindue, da Gandalf tror, han i al hemmelighed overtaler Frodo til at tage på det skæbnesvangre togt. Modsat Frodo er Sam ikke tyngt af at skulle forsvare et familiesæde eller sin position i Herredet. Han er ikke knuget, men videbegærlig uden at være overmodig. Det oldengelske ord ”ofermōd” betød ifølge Tolkien magtbegær og stolthed. Som en af de få forskere mente Tolkien, at det oldengelske digt *Slaget ved Maldon* ikke er en hyldest til den saxiske hovedperson Byrhtnoths nederlag til de invaderende vikinger. Det er snarere en elegi – en klagesang om overmod, der går tilbage til det oldgræske begreb hybris og betegner en ekstrem leg med ilden og udfordring af de grænser, der er sat for den enkelte. Byrhtnoth forsvarer stolt og satanisk overmodigt sit land for at bevare sin magt, men dette resulterer blot i et blodbad, der kunne være undgået.

Tolkien havde selv været sekondløjtnant i den engelske hær under 1. Verdenskrig og kom til slagmarkerne blandt andet i Frankrig. Han skrev hjem til sin kone Edith: ”Der er kun få gentle-

men blandt de overordnede, og selv mennesker er sjældne.” Denne psykologiske og sociale rystelse gav ham også stof til figuren Sam, som han senere beskrev i et andet privat brev:

”Sam Gammegod er i høj grad en afspejling af den menige engelske soldat og de oppassere, jeg mødte i krigen 1914, og som var mig langt overlegne.”

Det er Sam, der hjælper Frodo, hver gang han er ved at give op. Da Frodo bliver taget til fange af kæmpeedderkoppen Shelob, er det Sam, der forsvarer ham. Men da Frodo bliver ramt af Shelobs stik, tager Sam ringen og flygter, fordi han tror, Frodo er død. Sam bliver dog lidt senere i stand til at befri Frodo fra det tårn, Shelob har indespærret ham i. Frodo er svækket, og det er nu Sam, der både skal finde vej og passe på sin herre. Men Frodo bryder sammen: ”Jeg kan ikke klare det, Sam,” sagde han. ”Det er sådan en byrde at bære sådan en byrde.” Sam tilbyder derfor Frodo at bære ringen for ham, men:

”Der tændtes et vildt glimt i Frodos øjne. ’Hold dig væk! Rør mig ikke!’ råbte han. ’Det er min, siger jeg. Fingrene væk!’ Hans hånd strejfede sværdhæftet, men så skiftede hans tone hurtigt. ’Nej, nej, Sam,’ sagde han bedrøvet. ’Men du må forstå. Det er min byrde, og ingen anden kan bære den. Det er for sent, kære Sam. Du kan ikke hjælpe mig på den måde mere. Jeg er næsten i dens magt nu. Jeg vil ikke kunne give den fra mig, og hvis du prøvede på at tage den, ville jeg blive vanvittig.’”

Som Gandalf og Galadriel, der tidligere har kæmpet for at modstå ringens dragende appel og givet henholdsvis Bilbo og Frodo styrke til at modstå ringen, er det nu Sam, der holder moralen oppe, da Frodo er ved at segne under presset fra ringen.

Sam får slæbt Frodo hele vejen til Dommedagsbjerget, men overraskes af Gollum, som Sam får kæmpet begge fri af. De to hobbitter vandrer videre helt tæt på ilden, som skal fortære ringen. Atter vil Frodo ikke af med ringen, men sætter den på sin fin-

Starten på Bilbo Sækkers digt *Errantry*, skrevet på elversprog af Tolkien.

[illegible]

ger, så han bliver usynlig. Alligvel formår Gollum at opspore ham lige ved Dommedagsspaltens afgrund, og Sam ser pludselig en finger med ringen i monstrets mund. Gollum har bidt ringfingeren af Frodo. I sin euforiske jubel over ringen er Gollum kommet helt hen til afgrunden. Monstret får overbalance og ryger ned i ilden med ringen. Dette er af læsere blevet opfattet som den buddhistiske metafor for, at Frodo og Sam næsten selv er blevet tilintetgjort af både ringens byrde og af de afkald på deres personlige behov og ambitioner, de hver især har givet for at gøre sig fri af byrden. Gandalf dukker atter op og roser dem for at have fuldendt opgaven og dermed fået Saurons rige til at falde. Dette var ikke sket, hvis de havde opgivet undervejs, og hvis de ikke havde arbejdet sammen om missionen. Da Ringkrigen nu er slut, kan freden fejres. Sam og Frodo vender hjem til Herredet og forenes med de to andre hjemvendte hobbitter, men Frodo er for altid mærket af den svære rejse og ringens forbandelse. Imens de har været væk, har Saurons onde udsendinge besat og hærget Herredet, men Sam får genoprettet den gamle frødhed og skønhed sammen med Rosa Hyttebo, som han gifter sig og stifter familie med.

Tolkien havde en idé om den lykkelige slutning – ”eukatastrofe” – afgræsk eu: lykke og katastrofe: vendepunkt, som det klimaks og lykkelige øjeblik i en fortælling, hvor man får et glimt af hele sandheden og bliver beroliget, som ”når et led i kroppen pludselig sætter sig på plads”. Jesu fødsel opfattes som menneskehedens største eukatastrofe – et begreb, som også mange af Tolkiens andre samtidige forfatterkolleger arbejdede med i deres forfatterskaber, og som James Joyce kaldte epifani og kan beskrives som den flig af transcendens, der alligevel fastholdes efter Guds død. For Tolkien er slutningen af *Ringenes Herre* en eukatastrofe, idet Frodo og Sam viser sig af alle at blive det makkerpar, der får bragt ringen til sikker destruktion i Dommedagsbjerget, skønt ingen venter sig noget af især gartneren Sam. Men det er ham, der fra at være en biperson i begyndelsen vokser til at blive den hobbit, som overkommer det, ingen af de andre troldmænd, uhyrer og helte formår.

KULTLITTERATUR: LÆSEREN SOM FORFATTER

En af de helt store grunde til, at værket fik sit første store populære gennembrud i 1965, er, at det blev udgivet som paperback i USA. Det betød, at det nu var muligt ”at komme til Midgård for bare 75 cents” og ikke 15 dollars, som hele sættet kostede i hardbackudgave, og at der var 42 millioner babyboomere (den generation, der blev født under 2. Verdenskrig), der nu som teenagere kunne købe bogen. Eftersom USA ikke var med i det internationale Bern-copyright samarbejde, var det for pulp science fiction-forlaget Ace legalt at udgive den første amerikanske udgave af *Ringenes Herre* som piratudgave i paperback uden at få hverken Tolkiens eller det engelske forlags tilladelse. Ace-udgaven faldt sammen med et endnu større gennembrud for paperbacks i USA. Produktionen af de billigere bøger var steget eksplosivt fra slutningen af 1920’erne og til midten af 1960’erne. At de fik så stor en succes, kom bag på redaktørerne af de officielle amerikanske bestsellerlister. Bogbranchens statistiske årbog *The Bowker Annual* måtte etablere en helt ny bestsellerkategori for paperbacks. Eftersom paperbacks solgte bedre end hardbacks, var *Ringenes Herre* i 1966 nr. 1 på den samlede bogbranches officielle paperback-bestsellerliste i Bowkers årbog, og i 1967 var den nr. 2 på listen i kategorien ”paperback trade fiction”. Fra 1954 til 1966 havde værket i alle sine udgaver på globalt plan solgt i alt en million eksemplarer og var i 1968 blevet solgt i tre millioner eksemplarer. I 1967 solgte Tolkien filmrettighederne til sit værk til United Artists, efter at The Beatles havde forsøgt at realisere planer om en filmatisering med Stanley Kubrick som filminstruktør. Men Tolkien brød sig ikke om, at The Beatles skulle stå bag en sådan udgave af romanserien. I dag mener fans dog, at bandet kunne have bidraget med en musikalsk magi til filmatiseringen, som Peter Jacksons senere store versionering ikke havde. Før filmen i 2001 fik premiere, havde trilogien solgt i alt 50 millioner eksemplarer i USA. Siden er salget eksploderet, som det ofte sker, når en roman filmatiseres.

Ringenes Herre havde i begyndelsen et skjult netværk af læsere. Den var som andre kultromaner i stand til at udtrykke følelser og tanker, som læserne følte, at de selv gerne ville udtrykke. Til dette læserbroderskab hørte også læserbreve, som dette i *Time*

Magazine, der direkte kritiserede journalisten bag en artikel om *Ringenes Herre* fra den 15. juli 1966 og hans manglende viden om værket. Særligt var det dog de over-entusiastiske fans, skribenten harcellerede over:

”Jeg har læst Tolkien, siden jeg var ti. På et tidspunkt da han ifølge dig ’henslæbte en tilværelse som u-læst’. På netop det tidspunkt kom Tolkien som en velsignet dejlig opdagelse, utilsølet af elver-slogans på subway-vægge, FRODO LIVES-badges eller campusforeninger. Men nu er frådende over-entusiaster overalt ved at gøre Tolkien til en banal kult uden at anerkende de mest begejstrede læsere af dem alle, som, i stedet for at melde sig ind i en forening, holder mund. Og hvad dig angår *TIME Magazine*, så håber jeg, at hårene på dine fødder vil falme og falde af. Du har gjort nok.”

Jessica Lottman, New York City

Boghandleren på Berkeley University slog fast:

”Når først du begynder at læse, så har du noget til fælles med andre, der har læst den.”

De mange fanmagasiner og Tolkien-fællesskaber var med til at inspirere læserne til at digte videre på fortællingerne og lade deres fortolkninger farve senere generationers tilegnelse af serien.

Allerede fra begyndelsen af 1960’erne blev der dannet særlige fanklubber og magasiner for Tolkien-læsere, der dyrkede forskellige tolkninger, som både talte til computerprogrammører og de systemkritiske og pacifistiske læsere, der så den sorte fyrste Sauron som symbol på det amerikanske militærs intervention i Vietnam i 1961, skønt forfatteren Tolkien havde travlt med at frasisge sit værk enhver allegorisk lighed med virkeligheden. Det vil sige, at 1960’ernes fredsbevægelse fik næring fra Tolkien, uden at den lå direkte i værket selv. Denne bevægelse og den store Tolkien-fankultur markerede læsernes tilegnelse af værket, hvis betydning ikke længere var underlagt forfatterens kontrol. Dette kan opfattes som en videreførelse af Tolkiens egne ideer om magtens opløsning og fordeling.

Litteraturforskeren Thomas Reed Whissen har beskrevet kulturlitteraturens moderne historie, der for ham er en naturlig



Lorien eller Lothlorien, som hobbitterne besøger, betyder blomsterdrømmenes land på elversproget sindarin. Her illustreret af Tim og Greg Hildebrandt i 1977.

udløber af romantikken med *Den unge Werthers lidelser* som den første tydelige kultbog. Her ophæves konflikten mellem den enkeltes følelse af isolation og den fælles erfaring. Med andre romantiske kultbøger som *Frankenstein* fik de gamle myter en ny metafysisk betydning og blev ikke længere blot opfattet som tandløse fortællinger om feer og trolde.

Tolkiens værk skrev sig i 1960'erne for alvor ind i forskellige former for bevidstgørelse og var med til at give den syrede og fabulerende modkultur et poetisk og visuelt sprog. Klædt som hobbitter og troldmænd gik de unge i gang med Midgårdsinspirerede rockmusikalske *gesamtkunstwerker*, champignonudflugter og broderskaber. Også de danske læsere blev en del af kulten, og i

1970 ansøgte det danske kollektiv Maos Lyst om at kunne få Kløvedal, der er den danske oversættelse af elvernes rige, som fælles efternavn:

”– Vi er klar over, at Kløvedal for øjeblikket kun er et sted i poesien. Vi er begyndt at arbejde på, at det også bliver et sted i personregistret, kirkebøgerne, strafferegisteret, telefonbogen og pressen.

Vi er overbevist om, at mange foretrækker at lade deres navn afhænge af, hvilken gruppe de tilhører, fremfor at lade deres navn være slægtsbestemt ... Udefra set kan man sige, at vi har dannet en stamme. Det skal forstås i ordets bedste betydning. Vi er ikke nogen krigerisk gruppe. Vi lever sammen, fordi vi har noget at være fælles om, nemlig gør-det-selv-metoden ... Hvad er det, vi vil gøre selv? Alt det, som vi synes, skal gøres for at vi kan få det godt. Kløvedalerne har blandet deres ejendom og sat deres fordringer ned for at få det afslappet. Vi planlægger alle aktiviteter sammen for at arbejde mere frit. Som stammesamfund forsøger vi at gøre os selvforsynende og lukke op mod andre befolkningsgrupper. Det bliver vi nødt til, hvis vi skal leve uden truslen om udslettelse.”

Denne forståelse af Tolkien betoner det særlige valgslægtskab med en total livsstil, hvor kunst og liv synes at smelte sammen. Denne strategi er med til at sikre fællesskabet og gøre det robust over for en fjendtlig overmagt, og den samme inspiration fra Tolkien blev videreført af blandt andet bz-bevægelsen i 1980'erne, hvis mest poetiske kronikører beskrev hverdagen således:

”Jeg gik en tur en dejlig solskinsdag med en pige, hun lærte mig nogle af københavnerbørnenes lege, det var fx noget med at spotte 2CV'er i forskellige farver, og så fortalte hun om hvordan hun bare ikke kunne have at de der var ældre ville vejlede hende og fortælle hvad der kunne gå galt – hun ville selv smage livet og lave sine egne fejl. Vi var enige ... at vi (i Allotria (red.)) var de sejeste og de stærkeste. Det betød også ansvar, og at vi skulle vise lederskab. Et eller andet sted var det Allotrias styrke og synlighed, der afholdt myndighederne fra at slå ned på de lettere bytter, fx Trolde og Slotsgade. De prøvede i Gartnergade, der fik de Endagskrigen at mærke og det gav ro. Men i længden var vi ikke stærke nok og da rydningerne kom nærmere var vi kun i stand til at strikke en plan sammen der tillod at vi selv flygtede, og det gjorde vi, med stor succes men vi efterlod resten af Firkanten vidt åben for rydning.”

BZ'ernes berømte tunnelgraveri under Korsgade på Nørrebro i København kan ses som en inspiration fra Tolkien til med små og ydmyge midler at demonstrere hobbittens eller elverens åndelige overlegenhed over statsmagten og dens fokusering på våben og fysisk kontrol.

Gruppefællesskab og tilhørsforhold i form af rollespil blev senere op igennem 1990'erne udkæmpet i storbyernes skove og parker som rene "reenactments" af Tolkiens verden. Samtidig blev trilogiens handling omsat til computerspil, og fankulturen overskred den hjemmelavede hobbyvirksomhed og blev til en storindustri i sig selv.

De ståklædte olifanter, der i *Ringenes Herre* var frygtede, fordi de var altødelæggende og store som bjerge, gav en forsmag på de tyske panservogne, som et par år efter Tolkien blev beskrevet af en dansk forfatter. Han var selv blevet bortvist fra 2. Verdenskrig og erklæret uegnet til at deltage. Alligevel skrev også han om den menige soldat.